

Kanttekeningen

Misverstanden rondom de Gobineau

Nog steeds wordt de Gobineau in meer of minder populaire geschriften op sociologisch en filosofisch gebied afgeschilderd als een antisemiet en een Franse voorloper van het nationaal-socialisme, waarbij men zijn naam vaak in één adem noemt met figuren als Houston Stewart Chamberlain en Rosenberg. Een nader onderzoek leert evenwel dat de Franse denker, die 150 jaar geleden werd geboren, hiermede bepaald onrecht wordt gedaan.

Een belangrijke bijdrage tot de twijfelachtige roem van de Gobineau is geleverd door Ludwig Schemann, een volgeling van Wagner, die in de jaren 1884 tot 1920 een vierdelige biografie over de Gobineau schreef en in Straatsburg een „Gobineau-Vereinigung” stichtte, die overwegend Duitsers als leden telde. Hierdoor ook kreeg de Franse denker in het keizerlijke en nationaal-socialistische Duitsland meer bekendheid dan in zijn geboorteland. Opmerkelijk is dat in een bijna duizend bladzijden tellende „Dictionnaire des écrivains” (Paris, 1911) de naam van de Gobineau in het geheel niet voorkomt. „Gobineau ist unser” verklaarde Schemann, de trouwe adept van Wagner, in 1917. Hoewel Wagner vriendschappelijke betrekkingen onderhield met de Franse diplomaat, is er allerminst reden de laatste te verdenken van sympathieën voor anti-

semitisme, pangermanisme of embryonaal nationaal-socialisme.

De Gobineau (1816-1882) is in zijn hoofdwerk „Essai sur l'inégalité des races humaines” ongetwijfeld uitgegaan van een rassistisch standpunt. De rasvermenging is naar zijn mening de oorzaak van het „verval” der mensheid. Het gele en zwarte ras zijn minderwaardige rassen. Doch alles wat de nazi's steeds als hoogste waarheden hebben verkondigd, de zuiverheid van het Germaanse ras, het Führer-principe, de massacultuur, „das gesunde Volksempfinden”, de minderwaardigheid van de Joden, vindt geen enkele steun in de beschouwingen van de Gobineau. Wel zegt hij: „La race germanique était pourvue de toute l'énergie de la variété ariane”. Maar even later wijst hij erop, dat er geen zuivere rassen meer bestaan en concludeert hij: „L'espèce blanche, considérée abstractivement, a désormais disparu de la face du monde” (uitgave 1884, deel 12, pag 560). Zelfs wijst hij erop, dat het „zuivere Ariaanse ras” reeds was verdwenen ten tijde van Christus' geboorte (deel 2 pag. 562). De Duitsers beschouwde hij als een gedege-nereerd ras met sterke Keltische en Slavische invloeden.

Een bekend socioloog schreef enkele jaren geleden over de Gobineau en Houston Stewart Chamberlain: „Beiden achten de invloed van het Joodse ras verderfelijk voor cultuur en samenleving”. Ondanks zijn verheerlijking van het blanke ras, ondanks zijn kritiek op de Grieks-Semitische democratie, kan men de Gobineau toch geen antisemiet in de gebruikelijke zin noemen, getuige deze uitlating over de Joden: „Je le répète, un

peuple habile en tout ce qu'il entreprit, un peuple libre, un peuple fort, un peuple intelligent, et qui, avant de perdre bravement, les armes à la main, le titre de nation indépendante, avait fourni au monde presque autant de docteurs que de marchands" (deel 1, pag. 59).

Toen de Gobineau in 1862 als Frans gezant in Teheran verbleef, heeft hij pogingen in het werk gesteld de Joden voor vervolgingen te beschermen. Hij be-treurdde het, dat er in Zwitserland in 1850 nog wetten voor de Joden golden, die uit de middeleeuwen dateerden.

Ook al ging de Gobineau uit van de superioriteit van het blanke ras, dit houdt allerminst in, dat hij (zoals de nazi's) in andere rassen geen positieve elementen wist te ontdekken. Nu het negervraagstuk op het ogenblik weer grote actualiteit heeft verkregen, is het nuttig deze opmerking uit zijn „Essai” te memoreren: „Certainement l'élément noir est indispensable pour développer le génie artistique dans une race” (1, pag. 360). Conclusie: „Les arts et la poésie lyrique sont produits par le mélange des blancs avec les peuples noirs”. De Gobineau kritiseerde dan ook die Amerikanen, die in zijn boek theoretische argumenten meenden te vinden om de negers hun rechten te onthouden (brief aan Prokesch-Osten naar aanleiding van de vertaling van zijn „Essai” in het Engels in 1859). Maar welke reden had Wagner dan de Gobineau als geestverwant te begroeten? Opmerkelijk is dat Wagner de Gobineau's „Essai” nooit heeft gekend, zodat hij moeilijk op grond van dit werk in de Gobineau een gelijkgerichte geest heeft kunnen zien. Zijn bewondering ging in de eerste plaats uit naar de Gobineau's literaire werken „La Renaissance” en „Nouvelles Asiatiques”.

Weliswaar had Wagner verklaard „Dieser hier ist mein einziger Zeitgenosse”, doch hij vergat hierbij, dat de Gobineau op geen enkele wijze Wagners ideeën over de „verlossende krachten van kunst en religie” deelde. De Gobineau's afkeer van de massa, „la canaille”, „la masse irresponsable des brutes” heeft wel bijzonder weinig gemeen met de grond-ideeën van fascisme en nationaal-socialisme.

Zijn individualisme blijkt uit deze uitspraak: „Voulez-vous ... qu'un projet avorte? Faites-le exécuter par une coalition d'hommes; ce n'est pas trop de toute la concentration de volonté d'un seul pour produire cette chose difficile, une action”.

De Gobineau was een pessimistische individualist, een typische vertegenwoordiger van het „ancien régime”. Veelzeggend is de uitspraak aan het eind van zijn „Essai”: „La prévision attristante, ce n'est pas la mort, c'est la certitude de n'y arriver que dégradés; et peut-être même cette honte réservée à nos descendants nous pourrait-elle laisser insensibles, si nous n'éprouvions, par une secrète horreur, que les mains rapaces de la destinée sont déjà posées sur nous”.

Hier is geen ziener aan het woord, die een duizendjarig rijk van het Germaanse ras verwacht. Ook in dit opzicht had hij weinig met de profeten van het soort van Rosenberg gemeen.

Uit zijn werk spreekt een pessimistische conservatieve aristocraat en anti-democraat, een laudator temporis acti. Toen in 1933 in Straatsburg een herdenking met tentoonstelling over het werk van de Gobineau werd gehouden, schreef men terecht in de catalogus betreffende „la thèse de l'Essai”: „Elle affirme, elle incarne les rêves, les désirs et les rancunes profondes de Gobineau”. Hem wordt

evenwel onrecht aangedaan, wanneer hij tengevolge van de propaganda van bepaalde Duitse „gobinisten” wordt ingedeeld bij de voorlopers van het nationaal-socialisme.

P. KRUG

Lastig Amsterdam: een te lastige materie?

De najaarsvergadering van de Nederlandse Sociologische Vereniging, land verbeid en commissoriaal voorbereid, is een tamelijk oubollige aangelegenheid geworden. Dat lag nog niet eens zozeer aan de pre-adviseurs Buikhuizen, Nuis, Ponsioen en Van Hessen, die in hun voorbereidende arbeid duidelijke stellingen hadden betrokken, al waren deze meer op duiding dan op analyse gericht.

Doch ditmaal moest men de voorzichtigen gelijk geven, die onder aanvoering van Ellemers poneerden, dat het ons nog aan de zozeer nodige informatie ontbreekt om een nuttige bijdrage te kunnen leveren tot de doorlichting van een materie, die thans beurtelings door journalisten wordt omwoeld en door juristen aangeharkt. Degenen, die van oordeel zijn, dat sociologen hierover met vrucht kunnen nadenken, onderzoeken en publiceren, zouden zich gesterkt kunnen voelen door enkele merkwaardige uitspraken, die ter vergadering werden gedaan. Zo werd b.v. door discussieleider Thoenes naar aanleiding van een kritisch theoretisch betoog van De Sitter opgemerkt, dat dit alles interessant was, doch dat men zich tot de zaak diende te bepalen. Deze

replik lokte, m.i. terecht, verdere kritiek uit, waarbij vooral Ter Hoeven en in een latere ronde van het gesprek ook Heine-meyer tot zeer ter zake doende opmerkingen kwamen.

De bijdragen vergelijkende zou men geneigd zijn, de commentaren uit de zaal wetenschappelijk hoger aan te slaan dan de pre-adviezen en replieken der verzamelde deskundigen. Een reden tot voldoening: de leden van de N.S.V. blijken zowel voldoende gevoel voor actuele relevantie als voldoende behoefte aan wetenschappelijk niveau te bezitten en in zoverre was de dag zeker geslaagd. Doch ook een reden tot bezorgdheid: zou men hieruit niet moeten concluderen, dat er in de vereniging potenties aanwezig zijn, die bij de leiding niet in alle opzichten zijn vertegenwoordigd? In elk geval, dunkt ons, een aangelegenheid die enig nadenken waard is.

Voorzitter Ponsioen wees er in het huis-houdelijke gedeelte van de bijeenkomst op, dat het eigenlijke bestaan van de N.S.V. thans bij de secties en werkgroepen is te zoeken. Een verheugende zaak, die het des te meer voor de hand liggend zou maken, de organisatie van dergelijke plenaire bijeenkomsten telkens aan één van de secties of werkgroepen op te dragen. De taak van het bestuur zou dan meer in het vlak van bundeling, stimulering, representatie en beheer liggen, en minder in het direct wetenschappelijk vlak. Dit verbreedt tevens de basis voor een actieve inbreng van de leden.

Als dit de structuur van onze toekomstige bijeenkomsten zou kunnen bepalen, zou dit een nuttig indirect resultaat zijn van een overigens niet zeer geslaagde dag.

J.